

Қазтұтынуодағы Қарағанды университетінің 6D051000 – Мемлекеттік және жергілікті басқару мамандығының докторанты Несипбаев Руслан Есентайұлының философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Аумақтардың дамуын стратегиялық басқару (Қарағанды облысының мысалында)» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына АҢДАТПА

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Дағдарыстан кейінгі және жаһандық кезеңде ұлттық экономиканы қалпына келтіру міндеттері тиімді өңірлік экономикалық саясат мәселелеріне ерекше назар аударуды талап етеді.

Нәтижелі табысқа жетудің маңызды кепілі – тиімді әлеуметтік-экономикалық дамудың іс жүзінде жүзеге асырылатын және ресурстармен қамтамасыз етілген басқару құралдарын іздеу мүмкіндігі. Әлеуметтік-экономикалық дамудың қол жеткізілетін мақсаттарын көздеуді іске асыру үшін соған сәйкес келетін, тиімді басқару шешімдерін қабылдауға мүмкіндік беретін әртүрлі сценарийлердің сенімділігі мен тәуекелдерін анықтауды қамтамасыз ететін заманауи жоспарлау құралы қажет. Сонымен қатар, қолда бар әлеуеттердің ұзақ мерзімді кезеңде тиімді пайдалануын қамтамасыз етуге, инновациялық технологиялардың конверсиясын, қосымша құнның өсуін, капитал мен білікті еңбек ресурстарының тартылуын және т.б., қамтамасыз ететін өсу нүктелерін іздеуге және жандандыруға бағытталған стратегиялау процестерінің ғылыми негіздемесі қажет.

Қазіргі уақытта жергілікті басқару органдары әртүрлі себептерге байланысты стратегиялық мемлекеттік жоспарлау процедураларын жүзеге асыру кезінде «жоспарлау технологиясы – басқару – нәтижелерді бақылау» үштігінің жиынтығы ретінде стратегиялық басқару шешімдерін қабылдауды қолдау жүйесі арқылы шешілуі мүмкін бірқатар шешілмеген мәселелерге тап болады. Елдегі, оның ішінде өңірлік деңгейде қалыптасқан жайсыз жағдайды түзетудің тиімді жолдарының бірі – стратегиялық мемлекеттік басқару жүйесіне көшу, оған дәлел Қазақстан Республикасында бірқатар жаңа стратегиялық және бағдарламалық құжаттардың қабылданып, іске асырылуы. 2020 жылы бүкіл мемлекеттік жоспарлау жүйесінің орталық буыны-Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттік құрылды. 2021 жылғы ақпанда мемлекеттік жоспарлау жүйесіне елеулі өзгерістер енгізілді. Ел дамуының кеңістіктік аспектісі бөлігінде жергілікті атқарушы органдардың төмен тұрған құжаттарын үйлестіретін елдің аумақтық даму жоспары қабылданды. Өңірлер деңгейінде өңірлерді дамытуды стратегиялық басқарудың құралдарының бірі облыстарды дамыту жоспарлары болып табылады, олар өз кезегінде әртүрлі тиімділік пен нәтижелілікті көрсетеді.

Қазіргі өңірлік саясат шеңберінде аумақтарды стратегиялық дамыту құралдары мен тетіктерін іске асыру проблемаларының өзектілігі және сонымен бірге теориялық және әдіснамалық дамуының жеткіліксіздігі, олардың практикалық маңыздылығы диссертациялық зерттеу тақырыбын таңдауға, оның мақсаттары мен міндеттерін алға қоюға мүмкіндік берді.

Мәселенің зерттелу және ғылыми даму дәрежесі.

Стратегиялаудың теориялық және практикалық негіздері, әлеуметтік-экономикалық жүйелердің дамуын стратегиялық жоспарлаудың әртүрлі аспектілері әлемге әйгілі Р. Акофф, И. Ансофф, Минцберг Г., Куинн Дж.Б., Гошал С. және басқа да ғалымдардың еңбектерінде баса назар аударылды.

Аумақтық құрылымдардың дамуын стратегиялық басқарудың теориялық және әдіснамалық ережелерін шетелдік және отандық ғалымдар Пивен И.Г., Шеховцева Л.С., Каркавин М.В., Байдаков С.Л., Шевелева Р.Н., Каткалов В.С., Боземан В., Страуссман Дж., Толстогузова О.В., Ефимова Е.В., Степанова С.В. және басқалар, стратегиялық жоспарлау құралдарын әзірлеу мен пайдаланудың жалпы мәселелері Хамбар Б., Сагиндикова Е.Н., Ювица Н.В., Межевич Н.М., Черняк С.Я., Сактоев В.Е. еңбектерінде қарастырылады.

«Аймақтар» немесе «Өңірлер» санатын аумақтарДЫ ерекше басқару объектісі ретінде қарастырып, оны зерттеу мәселелері келесі шетелдік ғалымдардың еңбектерінде қарастырылды: М.Г. Лапаева, С.П. Лапаев, Т.А. Витульева, Ф.Х. Доронина, С.В. Захаров. «Өңірлердің» дамуы туралы ғылымға ерекше назар аудара отырып қомақты үлес қосқан Қазақстандық ғалым-экономистердің ішінде Е.Б.Аймағамбетовті, А.А. Әлімбаевты, Т.П. Притворованы А.А. Сатыбалдинді, Н.К.Нурлановты, А.А. Таубаевты, Д.Н. Улыбышевті және т.б., атап өтуге болады.

Аталған зерттеушілердің зерделеніп отырған мәселелерді шешуге қосқан елеулі үлесіне қарамастан, аумақтың өңірлер бойынша дамуын стратегиялық басқарудың, әсіресе жана сын-кәтерлер жағдайында, теориялық және әдіснамалық тұрғыда, одан әрі зерттеуді талап етеді.

Зерттеудің ғылыми-әдістемелік маңыздылығы, басқарудың тиімді механизмін қалыптастырудың айтылған мәселелерінің өзектілігі, сондай-ақ теория мен практиканың жекелеген ережелерінің жеткіліксіз өңделуі зерттеу тақырыбын, оның пәнін, объектісін таңдауды, мақсаты мен міндеттерін анықтады.

Ғылыми зерттеудің мақсаты мен міндеттері.

Диссертациялық зерттеудің мақсаты - аумақты дамытуды мемлекеттік стратегиялық басқарудың теориялық және әдіснамалық негіздерін зерттеу, оны жетілдіру бойынша ғылыми және практикалық ұсыныстарды әзірлеу.

Мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылып, шешілді:

- мемлекеттік стратегиялық басқару объектісі ретінде аумақтар ұғымына тұжырымдамалық тәсілдерді зерттеу;
- әлемнің дамыған елдеріндегі аумақты дамытуды стратегиялық басқарудың ерекшеліктерін анықтау;
- Қазақстан өңірлерінің дамуын стратегиялық басқарудың бағдарламалық құралдарының даму кезеңдерін және нәтижелілігін зерделеу;
- Қарағанды облысының әлеуметтік-экономикалық дамуының қазіргі жай-күйіне баға беру және оның даму бағдарламасын іске асырудың тиімділігін арттыру проблемаларын анықтау;
- Қарағанды өңірін стратегиялық басқарудағы жергілікті мемлекеттік билік органдары қызметінің нәтижелілігіне баға беру;

– Қазақстанда аумақты дамытуды стратегиялық басқару тәсілдерін трансформациялау бойынша ұсынымдар ;

– аумақты дамыту бағдарламасын / облысты дамыту жоспарын бағалау бойынша әдістемелік тәсілдерді жетілдіру бойынша ұсынымдар.

Зерттеу объектісі аумақты дамытуды мемлекеттік стратегиялық басқару болып табылады.

Зерттеу пәні аумақты дамыту бағдарламалары/облысты дамыту жоспары және елдің/өңірдің басқа да стратегиялық және бағдарламалық құжаттары нысанында іске асырылған мемлекеттік стратегиялық басқарудың әдістері мен құралдары болып табылады.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізін Аймақтық экономика және басқару теориялары, мемлекеттік стратегиялық басқару теориялары, отандық және шетелдік ғалымдар әзірлеген мемлекеттік стратегиялық басқарудың тиімділігін анықтау мен бағалаудың әдіснамалық негіздері құрады.

Таңдалған тақырыптың ерекшелігі статистикалық мәліметтер негізінде сипаттамалық, жүйелік талдау, экономикалық талдау, салыстырмалы және динамикалық талдау принциптерін қолдануды алдын-ала анықтады.

Зерттеудің эмпирикалық базасын Стратегиялық жоспарлау және реформалар Агенттігінің Ұлттық статистика бюросының материалдары, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің, Қарағанды облысы экономика басқармасының ресми сайттарының материалдары құрады. Жұмыс барысында мемлекеттік жоспарлау жүйесі мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық актілері, Қазақстан Республикасының стратегиялық және бағдарламалық құжаттары пайдаланылды.

Диссертациялық зерттеудің ғылыми жаңалығы диссертациялық жұмыста аумақтың дамуын мемлекеттік стратегиялық басқарудың нәтижелілігіне жүгізілген терең зерттеумен оны жетілдіру бойынша ұсыныстарымен анықталады:

– мемлекеттік стратегиялық басқару объектісі ретінде аумақтар ұғымына тұжырымдамалық тәсілдер зерттелді;

– Қазақстан өңірлерінің дамуын стратегиялық басқарудың даму кезеңдері жүйелендіріліп, бағдарламалық құралдарының тиімділігі айқындалды;

– Қарағанды облысының даму бағдарламасына облыстың дамуын стратегиялық басқарудың негізгі құжаты ретіндегі нәтижелер бойынша басқару әдіснамасы тұрғысынан экономикалық баға берілді және оны әлеуметтанулық сауалнама жүргізу арқылы іске асырудың тиімділігі айқындалды;

– аумақты дамытуды стратегиялық басқаруды жетілдіру бойынша шаралар ұсынылды.

Қорғауға шығарылатын негізгі тұжырымдар:

1. Зерттеу аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуын стратегиялық басқарудың құрамдас бөліктерін жүйелеуге мүмкіндік беретін мемлекеттік стратегиялық басқарудың объектісі ретінде аумақтар ұғымына тұжырымдама.

2. Қазақстан өңірлерінің дамуын стратегиялық басқарудың бағдарламалық құралдарының нәтижелілігін арттыру бойынша ұсыныстар.

3. Қарағанды облысының даму бағдарламасын әзірлеу мен іске асырудың тиімділігін бағалау нәтижелері.

4. Аумақты дамытуды стратегиялық басқаруды жетілдіру бойынша ұсыныстар.

Практикалық маңызы Аумақты дамытуды мемлекеттік стратегиялық басқарудың тиімділігін арттыру бойынша ұсынымдардың практикалық маңыздылығы - аумақты дамыту бағдарламаларын әзірлеу мен бағалауды жетілдіру болып табылады. Автор әзірлеген әдістемелік құралдар Қазақстан өңірлерін, оның ішінде Қарағанды облысының дамуын стратегиялық басқарудың тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Зерттеу нәтижелерін сынақтан өткізу және енгізу Диссертациялық зерттеудің негізгі нәтижелері мен ұсыныстары Қазақстан Республикасында да, жақын және алыс шет елдерде де халықаралық және ғылыми конференцияларда баяндалды және талқыланды: Strategic territorial development management (on the example of the Karaganda region) 2021), Improvement of regional development using current and strategic territorial management mechanisms (2020), Қарағанды облысын дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған бағдарламасының әзірлеу мен іске асырудың тиімділігі (2021), Басқару объектісі ретіндегі ауылдық аумақтар ұғымы, функциялары мен ерекшеліктері (2021), Қарағанды облысын дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған бағдарламасының әзірлеу мен іске асырудың тиімділігі (2020), Аумақтарды дамытудың стратегиялық бағыттары (2020).

Диссертация тақырыбы бойынша Диссертациялық зерттеудің негізгі нәтижелері 9 ғылыми еңбек жарияланды, оның ішінде Scopus базасына кіретін ғылыми журналда 1 мақала, ҚР БҒМ БҒССҚК ұсынған журналдарда 3 мақала, және ғылыми-практикалық конференциялар жинақтарында 2 мақала, алыс шет елдер журналында 3 мақала, жарияланды.

Диссертацияның құрылымы. Жұмыс нормативтік сілтемелерден, Белгілеулер мен қысқартулардан, кіріспеден, үш тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған дереккөздер тізімінен тұрады. Жұмыстың мазмұны 191 дереккөзді, 34 кестені, 31 суретті және 4 қосымшаны қолдана отырып, 173 бетте көрсетілген.

Зерттеу нәтижесінде келесі тұжырымдар мен ұсыныстар жасауға болады:

1. Әлеуметтік-экономикалық жүйелерді стратегиялық басқарудың әртүрлі тұжырымдамаларының жағымды және жағымсыз жақтарын зерттеу аймақты стратегиялық басқару мәселесін зерттеу үшін жаңа мемлекеттік менеджмент тұжырымдамасы ең қолайлы болып табылады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл тұжырымдама:

1) мемлекеттік жоспарлау жүйесі құжаттарының келісілуін қамтамасыз ету қажеттілігімен;

2) мемлекеттік басқару органдары қызметінің тиімділігімен;

3) қол жеткізілген нәтижелерге мониторингті, бақылауды және

бағалауды тұрақты жүргізумен негізделген;

4) қойылған мақсаттар мен міндеттерді түзету және жоспарлар мен жобаларды өзгерту және т. б. мен негізделеді.

Стратегиялық басқару тұрғысынан аумақ, аймақ - әкімшілік-аумақтық бірлік, ол басқару объектісі ретінде әрекет ете отырып, аумақтық бірлікпен, даму мақсаттары мен міндеттерінің бірыңғай жүйесінің болуымен сипатталатын күрделі әлеуметтік-экономикалық жүйе болып табылады.

Аймақтың дамуын басқарудың стратегиялық тәсілін болашақта әлеуметтік-экономикалық жүйені дамыту жоспарланған бағдарламалар, принциптер, әдістер жиынтығы ретінде қарастыруға болады.

2. Стратегиялық басқару стратегиялық жоспарды іске асыру құралы болып табылады. Барлық дамыған елдер Стратегиялық жоспарлау негізінде өз аумақтары мен экономикасын дамытуға ерекше назар аударады.

Диссертациялық жұмыста Германия, Франция, Жапония, Қытай, АҚШ, Жаңа Зеландия, Ресей және Беларусьның тәжірибесі қарастырылады. Аталған елдердің көпшілігінде ғылыми ұйымдарды тарта отырып, орта мерзімді кезеңге арналған стратегиялық құжаттар (стратегиялар, өңірлік бағдарламалар, жобалар мен жоспарлар және т.б.) әзірленеді. Мысалы, Жапонияда өңірлік дамудың бағдарламалық құжаттары тиімді өсуді жеделдету үшін өңірлердің жауапкершілігін орталықсыздандыруға және арттыруға бағытталған. Аймақтар өз бетінше жоспарлайды және жұмыс істейді, ал ұлттық үкімет қолдау функциясын орындайды. Қытайда аймақтық және салалық жоспарлау маңызды рөлге ие бола бастады, сонымен қатар «экономикалық теңсіздік және біркелкі емес өсу» кеңістіктік саясаты қолданылды. Мемлекеттік жоспарлаудың қытайлық моделінде алпыс жыл бойы экономиканың жоғары өсу қарқынының тұрақтылығы байқалды.

АҚШ-та штаттардың стратегиялық жоспарлауда жоғары егемендігін атап өтуге болады. Федералды үкіметтің міндеттеріне артта қалған штаттарды мемлекеттік қаржыландыру арқылы олардағы өмірдің минималды стандарттарын қамтамасыз ету кіреді.

Жаңа Зеландияда нәтижелер бойынша бюджеттеуді енгізу арқылы бюджеттік процесті кезең-кезеңімен реформалау атап өтіледі. Бюджетті реформалау ауқымды қоғамдық секторды қолдау мақсатында бюджет жүйесінің тиімділігін арттыруға бағытталған.

3. Қазақстандағы аумақты дамытудың мемлекеттік стратегиялық басқару құралдарын талдау мыналарды көрсетті:

- Қазақстан өңірлерінің дамуын стратегиялық басқарудың бағдарламалық құралдарын дамытуды шартты түрде 3 кезеңге бөлуге болады: 1-кезең (1996-2011); 2-кезең (2011-2019); 3-кезең (2020 – қазіргі уақытқа дейін);

- өңірлік даму бойынша тым көп құжаттардың болуы «стратегиялардың инфляциясына» әкеледі. Бұл бағдарламалар арасында байланыс орнатуды қиындатады және бағдарламалардағы саяси мақсаттар арасындағы үйлесімділіктің болмауына әкеледі;

- Қазақстан Республикасының Үкіметі өңірлік даму саясатын әзірлеуге

жауапты негізгі орган болып қала береді. Қазақстанның осы салада әзірлеуге, жоспарлауға, мониторингке және бағалауға көзқарасы тігінен бағдарланған күйінде қалып отыр. Қазақстан Үкіметі салалық жоспарларды тұжырымдайды және өңірлерден келетін бастаманы көтермелеудің орнына оларды іске асыру үшін экономика секторлары мен өңірлерді өзі айқындайды. Сонымен қатар, жергілікті экономикалық даму жоспарлары негізінен Ұлттық экономика министрлігі белгілеген даму көрсеткіштерімен анықталады.

4. Қарағанды облысының әлеуметтік-экономикалық дамуын талдау өңірде мынадай проблемалар бар екенін көрсетті:

- облыс тұрғындарының азаюы және картаю үрдісі байқалады. Халықтың басым бөлігі Астана, Алматы қалаларына және оларға іргелес Ақмола және Алматы облыстарына кетеді;

- өнеркәсіпте кен орындары ресурстарының сарқылуы жағдайында өндіріс көлемінің төмендеу қаупі және олардың өндірістік қызметінің қысқаруы аясында жүйе құраушы кәсіпорындардан жұмыс күшін босату қаупі болуы мүмкін;

- агроөнеркәсіптік кешенде өндірістің салыстырмалы түрде төмен өнімділігі байқалады. Дайын ауыл шаруашылығы өнімдерінің өзіндік құны жоғары;

- құрылыста кірпіш, құрылыс әйнегі мен ағаш материалдары, Құрылыс битумы, есік блоктары, керамикалық плиталар, кабельдік өнімдер, электрмен жабдықтау жабдықтары, сантехника мен желдету материалдары мен жабдықтары тапшылығы байқалады;

- Қарағанды облысының жергілікті бюджетінің жоғары тұрған бюджет трансферттеріне жоғары қаржылық тәуелділігі байқалады.

5. Қарағанды облысында соңғы 15 жыл бойы қабалданған дамыту бағдарламаларының нәтижелігін талдау және оларды бағалау мынаны көрсетті: 2007 жылдан бастап Қарағанды облысында 2015 жылға дейінгі аумақтық даму стратегиясы әзірленіп, бекітілді. Мемлекеттік жоспарлаудың жаңа жүйесіне көшуге байланысты ел деңгейінде «Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі аумақтық даму стратегиясының» және өңірлер деңгейінде «аумақтық даму стратегиясының» күші жойылды және 2011 жылы «Елдің 2020 жылға дейінгі аумақтық-кеңістіктік дамуының болжамды схемасы» және «Қазақстан Республикасының аумақтық-кеңістіктік дамуының болжамды схемасы», аумақтарды дамытудың бес жылдық бағдарламалары сияқты жаңа құжаттар қабылданды. Жаңа құжаттарға көшудің себебі - орта мерзімді бюджетті жоспарлау көкжиегінің (3 жылға) және стратегиялардың сәйкес келмеуі.

2011 жылдан 2021 жылға дейін Қарағанды облысында аумақты дамытудың 2 бағдарламасы іске асырылды және қазіргі уақытта Қарағанды облысының 2021-2025 жылдарға арналған даму жоспары іске асырылуда. Жалпы, бағдарламалар/жоспарлар негізгі әлеуметтік-экономикалық проблемаларды шешуге, халықтың өмір сүру деңгейі мен жұмыспен қамтылуын арттыруға, өңірлердің өндірістік, еңбек және зияткерлік әлеуетін нығайтуға бағытталған.

Алайда, талдау көрсеткендей, аталған бағдарламалық құжаттарды іске асыруда келесі жүйелік проблемалар бар:

- АДБ үйлестірушісі мен бірлесіп орындаушы мемлекеттік органдардың өзара іс-қимылының болмауы;

- өнімнің ерекшелігі ескерілмей, жоғарыдан түскен құжаттардың нысаналы индикаторларның ыдырауы;

- іс-шаралар мен нысаналы индикаторлардың нақты орындалуы бөлігінде сәйкессіздіктер болатын АДБ іске асыру нәтижелері бойынша анық емес және толық емес ақпарат;

- бағдарламаларды әзірлеушілерде кәсіби құзыреттіліктің жетілксіздігі, бұл көрсеткіштерді сапасыз талдауға және жоспарлауға, кейбір бағдарламалардың ресми статистика деректерімен сәйкес келмеуіне әкеледі;

- көрсеткіштердің базалық тізбесіне жиі өзгерістер енгізу («жоғарыдан төменге» басқару моделі);

- мемлекеттік жоспарлау жүйесінің нәтижелілігі мен тиімділігі, шынайылығы мен сенімділігі қағидағтарын сақтамау;

- бюджеттік бағдарламалар әкімшілері тарапынан АДБ іске асыру бөлігінде нормативтік құқықтық актілерді зерделеудің жеткіліксіздігі және бағдарлама үйлестірушісі тарапынан бақылаудың жеткіліксіздігі;

- іске асыру туралы есепті асыра «әшекейленген» түрде ұсыну, бұл орындаушылардың деректері мен тексеру комиссиясының есептерінің сәйкессіздігіне әкеледі;

- бағдарламаларды іске асыру туралы ақпараттың жеткіліксіз болуы және басқалар.

б. Аймақ деңгейіндегі стратегиялық басқару жүйесі басқарудың барлық деңгейлерін және олардың өкілеттіктеріне сәйкес барлық басқару органдарын қамтиды: әкімдіктер, мәслихаттар, Қоғамдық кеңестер, ғылыми қоғамдастық, кәсіпкерлік субъектілері, тұрғын халық және т.б.

Алайда, қоғамдық, ғылыми және жеке ұйымдар өкілдерінің, жеке тұлғалардың АДБ әзірлеу және іске асыру процесіне қатысуы көп жағдайда декларативті болып табылады, сонымен қатар өнімнің дамуын стратегиялық басқаруда құқықтық проблемалар да бар. ҚР Ұлттық экономика министрлігі өнімдерге жіберген стратегиялық көрсеткіштер картасының болуы да облыстың басқа стейкхолдерлерінің мүдделерін толық ескеруге мүмкіндік бермейді.

2010 жылдан бастап облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдары қызметінің тиімділігін жыл сайынғы бағалау жүйесі арқылы іске асырылуда. Өнімдер деңгейінде мақсаттарға қол жеткізу блогы бойынша операциялық бағалау әдістемесі аумақтарды дамыту бағдарламасының мақсаттары деңгейінде және бюджеттік бағдарламалардың көрсеткіштеріне қол жеткізу бойынша тиімділікті айқындауға арналған. 2018-2022 жылдар аралығында осы блок бойынша «Қарағанды облысы әкімінің аппараты» ММ қызметі өзінің тиімділігін орташадан төменге дейін түсірді.

2022 жылы облыстық бюджеттің атқарылуын 222 бюджеттік

бағдарламасын 30 әкімшілік қызмекері жүзеге асырды. Бюджеттік бағдарламаларды іске асыру тиімділігі 92,2% - құрады, тікелей нәтиженің 93 (8,9%) және 38-ші көрсеткішіне түпкілікті (11,4%) қол жеткізу қамтамасыз етілмеген. Себептері: мемлекеттік жоспарлау жүйесінің нәтижелілігі мен тиімділігі қағидаттарын сақтамау; облыс экономикасының дамуының жекелеген факторларын ескермей индикаторларды болжау; тиімсіз жоспарлау және т.б.

7. Өңірдің дамуын стратегиялық басқарудың сапасын толық бағалау үшін Қарағанды облысының, қалалық және аудандық әкімдіктерінің мемлекеттік қызметшілеріне облыстық даму бағдарламасын/жоспарын әзірлеуге қатысуға, сондай-ақ өңірдің дамуын стратегиялық басқарудағы осы құжаттың рөліне қатысты олардың пікірлерін анықтау тұрғысынан сауалнама жүргізілді:

– сауалнамаға қатысқандардың көпшілігі стратегиялық және бағдарламалық құжаттарды әзірлеу және іске асыру арқылы Қарағанды облысының дамуын стратегиялық басқаруға қатысады деп есептейтініне қарамастан, олардың басым бөлігі өз жауаптарында басқарудың базалық мәселелерінде құзыреттілік пен хабардарлықтың төмен деңгейін көрсетті;

– өңірді дамытудың негізгі құжаты ғылым өкілдерін тарта отырып әзірленуге тиіс;

– Қарағанды облысының даму жоспары өңірдің дамуын стратегиялық мемлекеттік басқарудың негізгі құралдарының бірі болып табылатынына қарамастан, құжаттың көптеген көрсеткіштері істердің нақты жағдайына сәйкес келмейді, өйткені олар базалық, жоғарыдан төмен түсірілген болып табылады;

– Қарағанды облысының даму бағдарламасын облыстың даму жоспарына сәйкес қайта форматтаудың тиімділігін әзірлеушілердің өздері де жоғары бағаламайды, олардың мазмұны емес, атауы ғана өзгерді деп есептейді.

8. Қазақстандағы аумақты дамытуды стратегиялық басқарудың тәсілдерін трансформациялау жолдарына мыналарды жатқызуға болады:

– құжатты бағалаудан саясатты бағалауға көшу, яғни толық циклды бағалау: ұсынылған шаралардың мұқтаждықтары мен қажеттіліктерін бағалау, реттеу сапасы, әсер ету логикасы, орындаушылардың әлеуеті, процестердің үйлесімділігі, шығындар мен өндірілген әсердің арақатынасы;

– азаматтарды бүкіл ел және өңірлер деңгейінде басқарушылық шешімдерді қалыптастыруға тарту, сондай-ақ сындарлы азаматтық қатысу үшін қажетті жүйелік жағдайларды айқындайды;

– стратегиялық және бағдарламалық құжаттардың нәтижелерін институционалдық ортаға сәйкес бағалау және оған қажетті құзыреттерді әзірлеу және т.б.

9. Диссертациялық жұмыс шеңберінде жүргізілген зерттеу АДБ-ға қол жеткізу мен іске асырудың тиімділігін бағалау бойынша әдіснамалық базаны қалыптастыру қажеттігін айғақтайды. Қазіргі уақытта қолданыстағы Әдістемеде үш критерий қолданылады, олардың тек біреуі ғана тиімділікті бағалайды, ал екі критерий процестік сипатта болып отыр.

Жүргізілген талдау көрсеткендей, қазіргі бағалау әдістемесінде жергілікті атқарушы органдарда тәуекел-менеджмент деңгейін бағалауға мүмкіндік беретін облыстарды дамыту жоспарының тәуекелдерді басқару критерийі жоқ екенін көрсетті. Осыған байланысты, бағалау әдістемесіне және АДБ форматына тәуекелдерді басқару бөлімін енгізген жөн деп санаймыз.

Жергілікті атқарушы органдар үшін облыстарды дамыту жоспарларының стратегиялық мақсаттарын бағалау үшін 2 критерийді қосу ұсынылады: «әлеуметтанулық зерттеулердің нәтижелері» және «өңірдің экономикалық дербестігі». Бұл тәсіл жергілікті атқарушы органдардың қызметін жоспарлауды бағалаудың объективтілігін арттыруға, өңірлік инфрақұрылымды, шағын және орта бизнесті дамытуды, жаңа жұмыс орындарын құруды, жалақыны көтеруді, жергілікті бюджеттің кірістерін арттыру құралы ретінде салық салынатын базаның өсуін ынталандыруға мүмкіндік береді.

Диссертант

Несипбаев Р.Е